

A KÖZÖSSÉGI KÖZMŰVELŐDÉS JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK KÉRDÉSEI

SZABÓ KATA KAROLINA

Kutatásom témája a közművelődés jogi szabályozásának értékelése, középpontba helyezve a lehetséges módosításokat. A közművelődés egy kisebb része a kultúrának, szerepe azonban jelentős. Funkciója a kulturális értékteremtéstől az értékmegőrzésen át az értékek átadásáig, a hagyományápolásig terjed. Mindezt közösségi keretek között látják el, amely a társasági eseményektől, a közösségépítésen át, a nagyrendezvényekig terjed.

Kutatásom során a közművelődést, így a művelődési házakat, ifjúsági házakat, közösségi színtereket szabályozó törvény bemutatására, annak hiányosságaira helyeztem a hangsúlyt, valamint arra, hogy a közművelődés jövője érdekében milyen új szabályozásokat, módosításokat lehetne alkalmazni.

Mind az Alkotmány, mind a 2012-ben hatályba lépő új Alaptörvény tartalmazza a művelődéshez való jogot.¹ Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvény pedig biztosítja a közművelődéshez való jogot az állampolgároknak.² A törvény szerint a közművelődés feltételeinek biztosítása az állam és az önkormányzatok feladata.³

„A közművelődés a kulturális szféra azon ágazata, ezen belül intézményrendszer, amely az aktív közösségi művelődést és a kulturális javak, szolgáltatások közvetítését végzi.”⁴

A társadalmi működés bármely területének szabályozása azon túl, hogy a tevékenység szabályait, kereteit meghatározza és kijelöli, hatással bír annak fejlődésére, megerősítheti társadalmi szerepét, elfogadását. A közművelődés elfogadtatásának és a rendszerváltozás után az intézményrendszerének a megőrzésére jótékony hatással volt az 1997. évi CXL. törvény megalkotása. Ugyanakkor

¹ 1949. évi XX. törvény: A Magyar Köztársaság Alkotmánya 70/F § (1); Magyarország Alaptörvénye XI. cikk (1) bekezdés.

² 1997. CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 73. § (1) bekezdés (a továbbiakban: MNyK).

³ MNyK 73 § (2) bekezdés.

⁴ KONCZ GÁBOR – NÉMETH JÁNOS – SZABÓ IRMA: *Közművelődési fogalomtár*. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium Kiadványa, 2007. 20.

nem tagadható az sem, hogy a törvény elsősorban az intézmények önkormányzati működtetését preferálta, szemben a nonprofit működtetéssel, ugyanakkor a működtetést általános jelleggel és nem egyértelműen szabályozta.

I. A hatályos törvény létrejöttének előzményei

Az 1997. évi CXL. törvény a rendszerváltást követően először szabályozta a közművelődés rendszerét, más területekkel közösen (kulturális javak, múzeumok, könyvtárak).

A rendszerváltozást megelőzően 1976-ban született a közművelődésre vonatkozó önálló törvény. A törvény megszületését természetesen az akkori kornak megfelelően megelőzte az 1974 márciusában tárgyalt párthatározat⁵ elfogadása.

Az 1970-es évek a közművelődés tekintetében nemcsak fogalom-, hanem szemléletváltozást is jelentettek. Pozsgay Imre 1970-ben az Országos Népművelési Konferencián tartott beszédében tért ki arra, hogy a népművelés fogalmát fel kell váltania a közművelődésnek. A népművelés az 1945 utáni szabadművelődés rövid ideig terjedő korszakát követte, s egy jótékonykodó, leereszkedő nevelést, egyoldalú közlő–befogadó viszonyt jelentett. A közművelődés fogalmával azonban kiterjesztették a művelődést a teljes aktív életre, az egész társadalomra, az összes intézményrendszerre – iskola, üzem, hivatal, társadalmi szervek, tudomány, közgyűjtemények, rádió, televízió, film, színház, szórakozás, sajtó stb. – de mindebben az állami irányítást tették kizárólagossá. Aktivitáson a művelődésben való cselekvő részvételt értették, de ez nem jelentette, hogy a civil állampolgári kezdeményezést, illetve együttműködést is támogatták volna. Pozsgay Imre kulturális miniszter expozéjában erről így szólt: „A népművelés fogalmát, amely mechanikusan művelőkre és művelendőkre, alkotókra, terjesztőkre és passzív befogadókra osztotta az embereket, felváltottuk a közművelődés fogalmával. Ez demokratikusabb és közösségibb magatartásra ösztönöz: olyanra, amely tudomásul veszi, hogy a művelődés az egész közösség és minden egyes állampolgár joga, lehetősége és feladata.”⁶

A törvény a párthatározatban foglaltakat ismételte meg, csak mindezt egy törvény jogszabályi logikája szerint rendezte. A jogszabályt már elfogadását követően érték kritikák, s egy kerettörvénynek tekintették, amely a jószándékra épített, s nem volt szankcionálható. A pénzügyi feltételeket pl. úgy írta körül, hogy azoknak – a népgazdaság fejlődésével és a társadalmi igényekkel összhangban – állóknak kell lennie.⁷

⁵ 1974. március 20-i párthatározat.

⁶ BÍRÓ ZOLTÁN – FÜR SÁNDOR: *Törvény a közművelődésről*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 42.

⁷ MNyK 35. §.

A törvény végrehajtására a Minisztertanács 1035/1976. (XI. 13.) MT. számú határozatot hozott, melyben szabályozta a közművelődés ágazati és helyi irányítását. Más kérdésekben, ahogy a törvény, úgy a végrehajtási határozat is általános megfogalmazásokat tartalmazott. Az anyagi fejlesztés tekintetében tervszerűsége és összehangolt felhasználásra buzdított, a helyi pénzeszközök esetében a célszerű felhasználást szorgalmazta.

Az 1970-es években megszülető jogszabályokra összességében inkább az elvek megfogalmazása volt a jellemző, s rendelkezéseik az általánosság szintjén mozogtak, hatásukat azonban mégis kedvezőnek ítéelhetjük. E jogszabályokra hivatkozva épült meg több település és fővárosi kerület művelődési háza, tárgyalták meg testületek a közművelődés helyzetét a településeken, és ezáltal esetlegesen korábbi problémák megoldására kerestek javaslatokat, megoldásokat. Azzal, hogy a közművelődés helyzete országosan is napirendre került, elismertsége is növekedett. Az ország egyre romló gazdasági helyzete és a jogszabályok szankciónélkülisége az éppen elkezdődő – az állami ellenőrzést azonban nem nélkülöző – fejlődésnek azonban gátat szabott.

A rendszerváltozáskor a közművelődésre jellemző volt a művelődési otthonok hálózata, azaz minden településen volt művelődési otthon jellegű intézmény. Az egyes intézménytípusok a kor színvonalához illeszkedő feltételekkel működtek, kialakult volt a fenntartói, felügyeleti rendszer.

A 90-es éveket követő korszak azonban megkérdőjelezi az államilag irányított intézményi struktúrát, az örökölt és szovjet mintát követő intézményrendszert. Ugyanakkor a településeken az épületekre, az abban működő tevékenységekre továbbra is igény volt. A művelődési házakban alakultak meg az első demokratikusan létrejött pártok, az első civil szervezetek, amelyek a helyi polgárokat összefogták, s nem szabad elfelejteni, hogy a korábbi rendszer ellenérzését bíró ifjúsági klub- és néptánc mozgalom, valamint hagyományörzés is a művelődési otthonokban jött létre.

A közművelődés fogalmának változására ez az időszak is hatással volt, mert bár maga a kifejezés nem változott meg, ettől az időszaktól azonban közösségi művelődés értelemben használják, és nem értik alatta a teljes intézményrendszerben (munkahely, iskola, művészeti intézmények) folyó kulturális tevékenységet.

II. A terület szabályozása

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény elsőként szól arról, hogy a települési önkormányzat feladata a lakosság önszerveződő közössége-

inek a támogatása és együttműködés a közösségekkel⁸, valamint a helyi közszolgáltatások körében feladata a közösségi tér biztosítása és a közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység támogatása.⁹ Ez a jogszabály már előre vetíti azt a szándékot, hogy a közművelődés helyszínei a települési önkormányzatokhoz kapcsolódjanak, az ő feladatrendszerükbe épüljenek be.

A helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről elfogadott 1991. évi XX. törvény 111. § (1) bekezdés szabályozza a közművelődési feladatok helyi irányítását. A jogszabály a közművelődési, közgyűteményi és művészeti tevékenységekkel kapcsolatos helyi irányítási, ellenőrzési feladatokat a képviselő-testület, illetőleg a közgyűlés feladatkörébe helyezi.

A (2) bekezdés a fenntartási feladatokról rendelkezik, a képviselő-testület, illetőleg a közgyűlés az önkormányzati közművelődési, közgyűteményi, művészeti, egyéb szervezetek tekintetében a fenntartással és működtetéssel kapcsolatos feladatokat látja el. E törvény megjelenését követően már egyértelművé vált az, hogy a művelődési otthonok az önkormányzatok fenntartásába kerültek, és a velük kapcsolatos feladatokról a képviselő-testületek dönthetnek.

A két törvény tulajdonképpen megszüntette az állami beleszólást a helyi közművelődés rendszerébe, s kétséget kizáróan a helyi önkormányzatiság hatáskörébe került a közösségi művelődés ügye.

A közművelődés kérdéskörének szabályozása, az hogy a települési önkormányzatoknak milyen feladataik vannak a fenntartással, irányítással és ellenőrzéssel kapcsolatban, 1997-ig váratott magára. A késlekedés oka az volt, hogy a jogszabály megszületését számtalan vita előzte meg. Újra és újra felmerült az az alapvető kérdés, szükség van-e a művelődési otthonokra, illetve az, hogy a terület az állami támogatás rendszeréből kaphat-e támogatást vagy önfenntartóként a profitorientált szektorba kerül? Az állami szerepvállalás mértékében szintén véleménykülönbség alakult ki. Felmerült a nonprofit jellegű működtetés lehetősége is, mert erős képviselője volt annak a nézetnek, amely szerint a művelődési otthonokat át kell adni civil szervezeti fenntartásba és működtetésbe.

1. A törvény értékelése

Az önkormányzatok és a helyi közművelődés kapcsolatát csak részben szabályozták az önkormányzati működésről szóló jogszabályok. Az országos szervezetek feladatainak a meghatározása is váratott magára. A közművelődési szakemberek szintén tisztázni és pontosítani szándékoztak az önkormányzat-

⁸ 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról 8. § (5) bekezdés.

⁹ 1990. évi LXV. törvény 8. §. (1) bekezdés.

oknak azon feladatát, hogy közösségi teret kell biztosítaniuk és a közművelődési, tudományos, művészeti tevékenységet támogatniuk kell. Kérdésként merült fel az is, hogy az önkormányzatokon kívül milyen támogatásra számíthatnak munkájuk során.

Az 1976-os törvényhez képest 1997-ben nem született önálló jogszabály a közművelődésről, hanem együttes rendelkezés készült közösen a kulturális javak védelméről, valamint a közgyűjteményekről. A korábbi törvénnyel szemben jelentős változás az is, hogy benne a közművelődés kérdésköre leszűkül a művelődési intézmények tevékenységére, s nem terjed ki az egész társadalomra, az összes intézményrendszerre. Korábban a települési könyvtárakat is a közművelődés részének tekintették, s feladatuk volt a kulturális-, közösségi értékek terjesztése. Az új kulturális szaktörvény elkülönült nyilvános könyvtári hálózatról rendelkezik.

Közművelődési tanács azonban mindkét törvényben szerepel. Az 1976-os jogszabály a demokratikusság látszatát kívánta kelteni azzal, hogy egy civil testületet is létrehoz a terület kontrolálására. Az 1997-es törvény az állami és önkormányzati szerepvállalás hangsúlyozása mellett, szintén egy civil ellenőrző testületet kívánt ellensúlyként beiktatni.

Az 1997. évi CXL. törvény egyértelműen állami és önkormányzati feladatként határozza meg a közművelődést. Ennek megfelelően fogalmazza meg a terület működésére, működtetésére vonatkozó szabályokat, határozza meg a feladatrendszert, kezdeményezi a szakmai tanácsadás és szolgáltatás létrejöttét, határozza meg a finanszírozás alapelveit.

A 73.§ (2) bekezdés kimondja, hogy *“A közművelődés feltételeinek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata.”* A 76. § (1) bekezdése szerint *“A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása.”*

A feladatellátás módjáról szólva két szintet határoz meg: megyei jogú város, város és fővárosi kerület esetében az önkormányzat intézményt, míg községekben az önkormányzat közösségi színteret, illetve intézményt biztosít.

Az MNyK mellékletében általános jelleggel írja le az intézmény és a közösségi színtér fogalmát, ennek megfelelően nem tisztázható és egzakt módon nem meghatározható, milyen objektumot hívhatunk intézménnynek vagy színtérnek. Problémát jelent az is, hogy a jogszabály nem különbözteti meg a községet a nagyközségtől, s lakosságszámtól sem teszi függővé azt, hogy színteret vagy intézményt követeljen meg.

Már a törvény megszületésekor több község intézményt tartott fenn, kötelező jelleggel csak közösségi színteret kellett volna működtetniük. Ugyanakkor községek kaptak városi rangot, s nem intézménnyel, hanem közösségi színtérrel rendelkeztek, azonban a színteret átminősíthették intézménnyé anélkül, hogy a

feltételeken esetlegesen változtatniuk kellett volna, mert az objektív feltételek tekintetében nem szabályozott a két működési forma.

A feladatellátás meghatározása mellett a működtetőről is szól a jogszabály. Települési önkormányzat mellett önkormányzati társulás is lehet a közösségi szintér, illetve az intézmény működtetője, a jogszabály itt már előrevetítette a kistérségek létrejötte és megalakulása utáni helyzetet, amikor a költséghatékonyságra tekintettel intézményi közös fenntartásra nyílt lehetőség.

A szakma egy része azt a véleményt képviselte, hogy a közművelődési tevékenység civil szervezeti keretek között történjen. Egy jogszabályi kitétel az is lehetővé vált, hogy közművelődési megállapodás keretében egyéb szervezet, így pl. egyesület, alapítvány, vagy magánszemély is lehet közművelődési intézmény működtetője.¹⁰ A 2000 fő alatti lakosságszámú településeken jellemzővé vált az a tendencia, hogy a község kulturális-, társadalmi- és közösségi életének fejlődése érdekében létrehozott civil szervezet vállalta a művelődési ház fenntartását, programok szervezését.¹¹ Ebben az esetben az egyesület megállapodást kötött az önkormányzattal a feladat ellátására, az önkormányzat pedig az állami normatív támogatáson felül még saját erőből is nyújtott finanszírozást.

A fenntartás és működtetés mellett a jogszabály a települési önkormányzatok kötelező közművelődési feladatainak a formáit is leírja, és lehetőséget ad arra, hogy a felsorolt feladatlehetőségek közül rendeletben határozzák meg, mit és milyen formában, módon és mértékben látnak el.¹² A helyi rendelet elkészítésének határidejére a törvény nem határoz meg időkorlátot. A jogalkotó célja szerint, az önkormányzatok e helyi jogszabályban pontosan megfogalmazhatják, milyen feladatok ellátását vállalják és mihez nyújtanak támogatást. Azonban a törvény maga a rendelet tartalmára vonatkozóan csak általános jellegű megállapításokat tesz, ezért az önkormányzatok maguk sem alkottak pontos megfogalmazású helyi jogszabályt.

A 78. § (5) bekezdése részben szabályozza csak, hogy az önkormányzatnak, amely közösségi színteret vagy közművelődési intézményt tart fenn, milyen feladatai vannak. E feladatok azonban intézményre vonatkozóan, elsősorban szabályzatok és egyéb dokumentumok elkészítését jelentik (meg kell határoznia használati szabályait, működésének módját, ki kell adnia az alapító okiratát, működési engedélyét, jóvá kell hagynia szervezeti és működési szabályzatát, éves munkatervét és költségvetését), és nem szólnak a közösségi szintért meghatározó alapkövetelményekről, valamint a tárgyi-, személyi feltételekről, objektív adottságok meghatározásáról. A törvény tehát, nem rendelkezik arról, mit kell érteni közösségi szintéren, illetve intézményen, milyen feltételeknek

¹⁰ MNyK 75 §.

¹¹ Így például Istenkúton.

¹² MNyK 77§.

kell megfelelnie az önkormányzatnak ahhoz, hogy egy objektumot közösségi szintérnek, vagy intézménynek minősíthessen.

A MNyK, hasonlóan a 70-es években született jogszabályhoz, tartalmaz olyan általános jellegű kitételeket, mint pl. azt, hogy a települési önkormányzat biztosítja az *intézmény fenntartásához szükséges szervezeti, személyi, szakképzettségi és tárgyi feltételeket*.¹³ Hogy a jogszabály mit ért a szükséges fogalom alatt, az nem került meghatározásra.

Mivel a jogszabály létrejöttékor az az igény is felmerült, hogy civil szervezetek is bekapcsolódhassanak a közművelődési feladat ellátásba, ezért az MNyK törvény 79. §-a lehetőséget nyújt közművelődési megállapodás megkötésére. A gyakorlatban azonban az intézmények működtetésére létrehozott nonprofit szervezetekkel (korábban kht- k, jelenleg nonprofit kft-k) az önkormányzatok nem közművelődési megállapodást, hanem közhasznúsági szerződést kötnek.¹⁴

Az MNyK törvény a közművelődési tevékenységben a helyi lakosság képviseletére is lehetőséget biztosít és Közművelődési Tanács megalakíthatóságát teszi lehetővé.¹⁵ A Tanács létrehozásának, működésének feltételei szabályozottak. A jogszabály kihirdetését követően kevés számú Közművelődési Tanács jött létre. Mivel tényleges tevékenységi kört és feladatot a jogszabálytól nem kaptak, valamint az állampolgárok civil szervezeten keresztül történő beleszólása a helyi közművelődési feladatellátásba bonyolulttá vált, intenzív igény megalakításukra nem merült fel, szép lassan feledésbe merült ez a civil kontroll lehetőség.

A települési önkormányzatok közművelődési feladatellátása mellett a jogszabály meghatározza a közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás megyei és országos feladatait.¹⁶ A feladatok meghatározásának a célja az volt, hogy a megyék és a főváros számára is rögzítésre kerüljön a szerepkörüknek megfelelő intézmény-fenntartási kötelezettség, valamint ezen szervezetek tevékenységének az alapjai is meghatározása kerüljenek. A feladatkör leírása azonban, ahogy a törvény más szakaszai is, nem egzakt módon történt. Az MNyK törvény a végrehajtás módjáról nem állapít meg kötelezettséget, „*így a megyei közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás változatos szervezeti formában valósul meg az elmúlt évtizedben és napjainkban.*”¹⁷

Az MNyK törvény IV. fejezete a miniszter ágazati irányító hatáskörét is meghatározza. A megadott hatáskör ellenére a miniszter nem adta ki a közmű-

¹³ MNyK 78. § (5) bekezdés.

¹⁴ 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről, 2006. évi IV. tv. a gazdasági társaságokról szóló törvények alapján.

¹⁵ MNyK törvény 82 §.

¹⁶ MNyK 84 § (1) bekezdés.

¹⁷ NÉMETH JÁNOS ISTVÁN: Összegző jelentés – A megyei közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás helyzetéről 2008. *CXL- Kulturális törvény – Önkormányzati feladatellátás – Közművelődési szakfelügyelet*, 2009, 10/1. 30.

velődési feladatellátás biztosításához szükséges szakmai irányelveket, állásfoglalásokat, amivel segíthette volna a törvény általános rendelkezéseinek értelmezésében, használatában a közművelődési szakembereket.

Külön fejezet tartalmazza¹⁸ a finanszírozás alapelveit és az itt megjelenített támogatások jelenleg is működnek a területen (normatív állami hozzájárulás, a minisztérium költségvetési fejezetében szerepelnek az országos feladatok, az intézmények tematikai fejlesztése, a TIT a TEMI és a népfőiskolai mozgalmak működési támogatása, az érdekeltségnövelő támogatás). A finanszírozás nagyságrendjében, valamint az országos feladatok számarányában történt ugyanakkor változás az évek során.

Az MNyK törvény általános megfogalmazásai elfogadhatóak lennének, ha a végrehajtására született volna miniszteri szabályozás. Azonban ez nem történt meg. Ezért elmaradt az intézkedések részletesebb és pontosabb szabályozása, határidő kiszabása a helyi rendelet elkészültének, a közművelődés feltételrendszere minimum követelményeinek a megfogalmazása.

Összességében a jogszabály közművelődésre vonatkozó szakaszaiból kitűnik, hogy megfogalmazói nem tudtak elszakadni a korábbi jogszabály általános kitételeitől. Feltételeztem a feladatellátás konkrét formáinak és elvárásainak a meghatározása azért hiányzik, mert a terület finanszírozása egyértelműen állami és önkormányzati szinten maradt. Ennek megfelelően a terület intézményrendszerének, a működtetés feltételeinek a pontos meghatározása elmaradt, mert a keret jellegű leírás alkalmazkodási lehetőséget jelent a finanszírozás mértékének az esetleges változásaihoz.

Az 1997. évi CXL törvény megszületése óta eltelt időszakban a közművelődési szakmában jelentős változások történtek (intézményi összevonásokra került sor, a képzés átalakult), valamint kritikai észrevételek születtek a jogszabállyal szemben, melyekre tekintettel a megváltoztatása szükségessé vált. Az új jogszabály nemcsak a változásoknak megfelelő szabályozásról gondoskodhat, hanem lehetőséget teremthet arra is, hogy a jogszabály meglévő hibái kijavításra kerüljenek. Az új szabályozás alkalmat teremthet arra is, hogy a szakma újból végiggondolja helyét és szerepét a társadalomban, segítse megfogalmazni szükségességét és fontosságát. Szükséges a törvény keret jellegének a megváltoztatása, az elszakadás az általános 'óhaj' jellegű megfogalmazásoktól. Rendeznie kell a törvénynek az intézményrendszerben történt változásokra figyelemmel az összevont intézmények helyzetét (könyvtár+művelődési ház+ sportlétesítmény+ iskola+ óvoda), a pályázatok által támogatott integrált közösségi színterek szerepét a közművelődési feladatellátásban. Ki kell mondania, hogy mi az a minimum feladat, amelyet az önkormányzatoknak el kell látniuk, s ehhez milyen feltételeket (tárgyi, személyi) kell biztosítaniuk.

¹⁸ MNyK V. fejezet.

Pontosítást igényel a közösségi szintér és az intézmény meghatározása, a szakmai tanácsadás feladatainak a definiálása.

Számos szakember tartja azt fontosnak, hogy a közösségi közművelődés helyszínei korlátozottan forgalomképesek legyenek.¹⁹ Így jól működő és látogatott házakat nem zárnának be, mint ahogy tették ezt a főleg néptáncosok körében kultushelynek számító Almássy-téri művelődési házzal.²⁰ A szakma további elismertségét segítené, ha a terület önálló szabályozása készülne el. Ehhez természetesen a szakma tudományos és érdekvédelmi szervezeteinek kellene végiggondolnia, milyen feladatok kerülhetnek át a profitorientált szektorba, milyen tevékenység végezhető nonprofit formában, s mindennek megfelelően hol van szükség a közszféra szerepére, a közalkalmazotti foglalkoztatásra.

Amennyiben mindez nem tisztázódik, s a szakma pusztán csak a közalkalmazotti szférán belül képzei el a működtetést, úgy a fiskális politika szemlélete válik meghatározóvá, s pusztán néhány változtatásra kerül sor, s ennek megfelelően a kritikával érintett pontok továbbra is megmaradnak, s a finanszírozás kérdése sem tisztázódik megnyugtató módon.

A közművelődési törvény módosítása segíthet megőrizni a településeken a közösségi élet helyszínét, amelyek így hozzájárulhatnak a települések lakosságának a megőrzéséhez, a terület fejlesztése érdekében a civil erő bevonásának az ösztönzéséhez. A közművelődés feladatainak és intézményrendszerének a pontos meghatározása azt eredményezheti, hogy a lakosság kulturális életének a helyszínei megmaradhatnak, a fejlesztési feladatokba maga a lakosság is bevonásra kerül, s összességében emelkedik a polgárok műveltsége, kulturális ismerete, tájékozottsága. Ezek a tudások pedig a polgárok gazdasági sikereihez elengedhetetlenül fontosak, megélhetése javulásához pedig nagymértékben hozzájárulhatnak.

III. Egy lehetséges működési forma: egyesületi művelődési házak

Franciaországban a közművelődési intézmények 1945 óta egyesületi formában működnek.²¹ Az alábbiakban megvizsgáljuk, mit vehetne át a magyar közművelődési szabályozás.

¹⁹ SZ. URBÁN SZILVIA—KISS ERNŐ: A közművelődési törvény kérdései. In BORBÁTH ERIKA (szerk.): *Évkönyv MAMI 2010*. Budapest: MMIKL, 2010. 23.

²⁰ SOLYMOSI JUDIT: *Egyesületi művelődési otthonok Franciaországban*. Budapest: Parola füzetek, 1993, 4.

²¹ BEKE PÁL: Francia minta hazai formában (a művelődésiotthon- egyesületekről). *SZÍN – Községi művelődés*, 2003, 8/3. 54.

A közművelődési szakma egy része által képviselt az a vélemény, hogy a közművelődési tevékenység civil szervezeti keretek között történjen. A már említett jogszabályi kitétellet lehetővé vált, hogy magánszemély, alapítvány vagy egyesület legyen a közművelődési intézmény működtetője.

Magyarországon el is kezdődött egy folyamat, amely során főleg a kistelepüléseken egyesületi formában működnek a közművelődési intézmények. E történést erősítette az is, hogy 2001-ben született egy megállapodás a magyar és a francia közművelődési szakemberek között,²² amelyben a magyar intézményhálózat egyesületi formában való működésének megvalósításában, a francia gyakorlat megismerésében segítenék a magyar közművelődést. A meginduló együttműködés a kezdeményező Beke Pál halálával²³ nem folytatódott, nem követték újabb tapasztalatcserék. Ennek a kezdeményezésnek a folytatására azonban szükség van. Nem szabad hagyni, hogy egy ilyen szellemileg jövedelmező nemzetközi kapcsolat, amely kialakult a francia szakemberekkel kárba vesszen, hiszen „*csak döntés kérdése tehát, hogy az állam kijelentse: számára érték az emberek közösségi művelődési öntevékenysége*”.²⁴ De nemcsak az állam, hanem a szakma és a társadalom együttes elhatározására van szükség.

Franciaországban az egyesületi törvény szabályozza a Művelődési és Ifjúsági házak működését.²⁵ Nálunk az utóbbi években egyre gyakoribb, hogy egyesületet vagy alapítványt hoznak létre az állampolgárok. Am az, hogy egyesületi működésben vannak művelődési házat, mégsem jellemző. Ezért talán nem is célszerű teljes egészében átvenni a francia modellt, hanem külön támogatási lehetőséget biztosítani azoknak a településeknek, ahol egyesületi működtetés megkezdésére vagy folytatására vállalkoznak.

A lehetőséget tehát, hogy ilyen formában is működtethetőek legyenek az intézmények, támogatni szükséges jogi- és pénzügyi szabályozással egyaránt.

Mivel a kis települések egy részén már nem is működik közművelődési intézmény, bár az állampolgároknak igényük lenne rá, arról a lehetőségről, hogy ők maguk is működtethetnek ilyen intézményt nincs tudomásuk, de nem kell ezt az önkormányzattól várniuk. Öntevékenységgükkel maguk is tehetnek azért, hogy a településen a közösségi közművelődésnek tere, programja legyen. Ebben az esetben a ház bevételi forrásainak egy jelentős része tagdíjából, pályázatokból szerezne, s a feladatellátásba jelentős önkéntes munka vonódhat be. Az önkormányzat az épületet, az állam pedig a normatív állami hozzájárulást biztosítaná. A művelődési házban számos animátor és önkéntes dolgozna a fizetett alkalmazottak mellett vagy helyett.

²² HALÁSZ PÉTER: Beke Pál halálára. *SZÍN – Közösségi művelődés*, 2009, 9/1. 60.

²³ BEKE i. m. 56.

²⁴ Loi du 1er juillet 1901 relative an contrat d'association.

²⁵ URBÁN-KISS i. m. 24.

Minden intézménynél nagyságától és feladatellátásától függően elő kell írni, hogy hány közművelődési szakember foglalkoztatása szükséges, illetve hogy az intézmény igazgatójának milyen végzettséggel kell rendelkeznie. Így nem válnának feleslegessé a művelődésszervezők, és nem is szabad, hogy azzá váljanak, hiszen ki tudná az egyesület munkáját a leginkább segíteni, mint a területet, a jogszabályokat és az elveket leginkább ismerők.

A szakma egyes képviselői úgy vélik állami támogatás nélkül a közművelődési tevékenység elképzelhetetlen.²⁶ Mindenképpen szükséges, hogy a közművelődés kezét ne engedje el az állam, szükséges, hogy továbbra is erőteljes maradjon az állami finanszírozás, de nagyobb szabadságot kell adnia a civil szférának.

Az egyesületként való működtetést azért is lenne célszerű megvalósítani, mivel a közösségi kultúrában való részvétel, az önképzés ugyanúgy önkéntes tevékenység, mint maga az egyesület megalapítása.

Negatívumát jelenti az egyesületként való működésnek, ha az adott településen élő állampolgárok nem aktívak, így egyesületet sem kívánnak létrehozni. Ekkor ők elesnek a közösségi közművelődéstől? Megszüntetik az adott településen a művelődési házat? Az ilyen esetekben van nagy szükség a szakemberekre, akik animátorként, az állam támogatásával segíthetnék a települések lakóit abban, hogy felismerve érdekeiket tenni is tudjanak azért. Ahol pedig már jól működik egy intézmény, az állampolgárok nem fogják hagyni, hogy az megszűnjön és élni fognak azzal a lehetőséggel, hogy tevékenységükkel maguk is hozzájáruljanak a kulturális közösség építéséhez. Emellett szükséges, hogy az állam megfelelő, határidővel megszabott időt adjon az egyesület létrehozására, átállásra, átszervezésre.

Az új közoktatási törvénytervezetbe lehetséges kötelezettséggé bekerülhetne az is, hogy a diákoknak meghatározott számú órát kell önkéntes munkában eltölteniük. Az egyesületi művelődési házak erre igen alkalmasak lennének.

Ezt a felvázolt működési formát először a kistelepüléseken érdemes bevezetni, sikeressége esetén a nagyobb lakosságszámú településeken is meghonosíthatóvá válhat, hiszen közösségi érdekből kiindulva, közösségi összefogás generálható, melyet a jogszabályi környezet is támogat.

²⁶ Az Almássy- téri Szabadidőközpontot egy Kft. működtette 2007- ig, melyet ugyanebben az évben december 31-én zártak be, mivel a VII. kerületi önkormányzat, mint tulajdonos eladta az épületet egy befektetőnek. Ezzel a művelődési ház addigi tevékenységei megszűntek, a néptánc együttesek, klubok, szakkörök új otthont kerestek maguknak. Bár az épület azóta Almássy Hall néven újra megnyitotta kapuit, a régi kulturális életet nem élesztette fel, programjai között főleg koncerteket, discos és zártkörű rendezvények vannak.